

УДК 911.3.32

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ РЕГІОНІВ ТА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «РЕГІОН» **Сонько С.П.***

Останніми роками риторика щодо регіональної проблематики стає все більш активною. Така активізація пов'язана як з загостренням проблеми виживання вітчизняного села, так і з поширенням глобалізаційних тенденцій територією України. Зокрема, словосполучення «сільський регіон» передбачає певне онтологічне наповнення. Нажаль, у регіоналістиці, і досі переважає елемент суб'єктивізму як у визначенні поняття «регіон», так і у проведенні меж регіонів, про що вже писалось (Сонько,2005). Багато в чому проблеми депопуляції українського села пов'язані з «переформатуванням» території України глобалізаційними процесами, зокрема, потрапляння під вплив зовсім нових ядер регіонів, які відповідають так званим «світовим містам». А, отже, з'ясування об'єктивного механізму цього процесу допоможе упередити зазначені негативні тенденції.

Історія господарського освоєння поверхні планети досить логічна і має відносно спільні риси, відбиті в різних географічних, історичних, екологічних, геополітичних, глобалістських дослідженнях. Головною спільною ознакою такого освоєння є те, що в минулому, коли чисельність населення була невеликою, відмічалось стійке прагнення до рівномірного його розподілу. Проте, в ХХ ст. на тлі всебічної інтенсифікації людської діяльності все більше загострився зворотній процес – в окремих місцях зосереджується все більша кількість населення, тоді як в сусідніх регіонах площа заселених територій скорочується.

Саме цим пояснюється знелюднення сільської місцевості в більшості розвинутих країн, а сьогодні воно відмічається у Росії, Фінляндії, Україні (Барановський,1995; Важенин,2002). В більшості випадків механізм таких трансформацій описується цілим переліком гравітаційних моделей, які, власне, і наближають більшість просторових процесів на нашій планеті до моделей центральних місць В.Кристалера.

Така система центральних місць з плином перетворення географічної оболонки людиною на початкових етапах ноосферогенезу формувалась під впливом фізичної ваги (в сенсі тяжіння), сучасний же її стан характеризується переважанням інформаційної складової, а, відтак, збільшенням загальнопланетарної ентропії, наслідком чого вже сьогодні є техногенні катастрофи, епідемії хвороб, тероризм (Сонько,2003). При цьому центральні місця завжди структурували (підкоряли собі) ресурсний потенціал географічного середовища. Більше того, вищі за рівнем ієрархії «світові» міста завдяки інформаційному впливу і надалі будуть перерозподіляти природні, екологічні, інформаційні ресурси на свою користь. Про це свідчить тенденція поступового зростання активів невиробничої сфери в постіндустріальних країнах, а також «відповідь» на це «третіх» країн у вигляді тероризму. Наслідками такого впливу для України можуть бути тенденції боріння за розвиток вітчизняних наукоємних галузей з одного боку і нав'язування постіндустріальними країнами ролі сировинного придатку та місткого ринку для неякісної (переважно контрабандної) продукції з іншого (Сонько,2004).

Протиборство двох суттєво різних складових формування мереж центральних місць – «вагової» і «інформаційної» на тлі зростаючого інформаційного впливу світових міст може привести в Україні до «випадання» із загального процесу формування центральних місць проміжних ланок. Це неодмінно відіб'ється на пониженні рангу сучасних районних центрів України і, як результат – до поступового занепаду сільської місцевості. Власне, це вже поступово відбувається завдяки високій механізації виробничих процесів у сільському господарстві і деградації колись трудомісткого вітчизняного тваринництва.

*Сонько Сергій Петрович – доктор географічних наук, зав.кафедри екології та безпеки життєдіяльності, проректор з наукової роботи Уманського державного аграрного університету.

Упередити вказану тенденцію можливо шляхом укрупнення адміністративних районів і наданням їм особливого статусу, що передбачав би більшу автономізацію.

На нашу думку процес об'єктивного формування регіонів ґрунтується на найбільш загальних законах фізики, екології, географії і укладається у декілька наступних наріжних положень:

- В ідеальному випадку на будь-якій поверхні (і земній в тому числі) під впливом законів гравітації формуються правильні за співвідношенням центру і периферії фігури (бенарівські комірки). Початок їхнього формування на нашій планеті збігається з неолітом, коли людство почало завдяки своїй пасіонарній активності переструктуровувати географічний простір. Розмір та ієрархія таких фігур згідно теорії фрактальних множин впливають на формування самоподібних підпорядкованих систем «центральных місць». Саме такі системи формують просторовий інваріант всіх регіональних процесів. При цьому будь-який адміністративно-територіальний поділ території вступає у протиріччя з існуючим інваріантом.

- На сьогодні відносно точно можна виділити три ієрархічних рівні інваріанту регіональних процесів. Перший – мікро- (або локальний) – відповідає просторовій динаміці агроєкосистем, що приблизно відповідає рівню низового адміністративного району; другий - мезорівень, що приблизно відповідає адміністративній області. Третій – розробляється на основі геополітичних підходів.

- Історія формування будь-яких природно-господарських регіонів є історією глибокої трансформації людиною як своєї так і інших природних екологічних ніш з метою перепланування потоків речовини і енергії на свою користь. В процесі ноосферогенезу вид «*Homo Sapiens*» сформував свою, не менш природну, екосистему – агроєкосистему, в якій людиною штучно просторово роз'єднані продуценти, консументи і редуценти, які мешкають в агроєкосистемах (Сонько, 2003).

- Екосистема людини пройшла складну еволюцію від агроєкосистем через урбоєкосистеми до інфраєкосистем, які сьогодні поступово формуються на основі зростаючого виробництва, накопичення, відтворення і ретрансляції інформації. Подальший «цивілізаційний» розвиток в такому напрямку обов'язково виведе людство на два різні шляхи – перший - пасіонарний пов'язаний з формуванням регіонів дуже відмінних від природної просторової динаміки і який закінчиться формуванням «космоєкосистем»; другий, притаманний традиційним суспільствам і той, в якому найбільше відбиті об'єктивні процеси регіоналізації.

- Будь-якому регіону притаманна наявність ядра і периферії, об'єктивне співвідношення яких регулюється переважно фізичними і екологічними законами. При цьому розмір регіону залежить від ступеню впливу його ядра на найближче і дальнє оточення. Сучасний макропросторовий вплив охоплює хінтерланди «світових міст».

- Словосполучення «сільські регіони України» повинне відбивати у собі розуміння «перерозподілу» сільської місцевості України за найпотужнішими осередками урбанізації – містами: Києвом, Харковом, Одесою, Дніпропетровськом, Донецьком, Львовом, а в перспективі – тяжіння до найпотужніших європейських міст (Слайд 6).

Література: Сонько С.П. Сучасна модифікація теорії економічного районування./ Регіональна економіка. №3, 2005.-С.13-28; Барановський М.О. Аналіз ієрархії центрів обслуговування за допомогою теорії центральних місць (на прикладі Чернігівської області.)//Укр.геогр.журн., №1-2, 1995- С.47-51; Важенін А.А. Иерархии центральных мест и закономерности в развитии систем расселения. //Известия АН. Серия географическая, 2002, № 5, с. 64-71; Сонько С.П. Регіоналізація, прикордонні конфлікти та майбутні шляхи розвитку природи і суспільства.// Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию. Сборник научных трудов.- Киев, «Академперіодика», 2003.- С.179-182. Сонько С.П. В пошуках нових моделей центральних місць Вальтера Кристалера/Геоінформатика. Науковий журнал. №3, 2004.- С.84-91; Сонько С.П. Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми. Наукове видання. - Київ: Ніка Центр, 2003. - 287 с.